

Spis treści

Tytułem przedmowy	7
Część 1. Polszczyzna w krajowej wspólnocie komunikacyjnej	9
1.1. Periodyzacja dziejów polszczyzny w minionym stuleciu (1918–2018) ...	11
1.2. Rola integracji językowej w najnowszych dziejach polszczyzny	14
1.3. Sytuacja języka polskiego w latach 1918–2018	24
1.3.1. Sytuacja socjalna i tendencje socjolingwistyczne	24
1.3.2. Tendencje w rozwoju systemu językowego polszczyzny	31
1.3.3. Procesy i szczegółowe zmiany językowe	35
1.3.3.1. Dwudziestolecie międzywojenne (1918–1939)	36
1.3.3.2. Druga wojna światowa i okupacja (1939–1945)	38
1.3.3.3. Druga połowa XX wieku (1945–1990)	39
1.3.3.4. Polszczyzna współczesna (po 1990 r.)	43
1.4. Rozwój słownictwa polszczyzny ogólnej w jej najnowszych dziejach ...	45
1.4.1. Dwudziestolecie międzywojenne (1918–1939)	46
1.4.2. Druga wojna światowa i okupacja (1939–1945)	49
1.4.3. Druga połowa XX wieku (1945–1990)	54
1.4.4. Polszczyzna współczesna (po 1990 r.)	66
1.5. Internacjonalizacja a procesy reprodukcji słownictwa współczesnej polszczyzny	72
1.6. Status języka polskiego w XXI wieku a integracja europejska	88
1.6.1. Procesy globalizacji i status języka polskiego	88
1.6.2. Polszczyzna a polska wspólnota komunikacyjna	92
Część 2. Polszczyzna w diasporycznych wspólnotach komunikacyjnych poza granicami kraju	97
2.1. Historia – od skupisk polskich do zbiorowości polonocentrycznych.	99
2.2. Terminy i pojęcia klasyfikacyjne	105
2.3. Język polski poza granicami kraju – próba definicji	112

2.4. Język zbiorowości polonocentrycznych (polonijnych)	116
2.5. Językowo-kulturowe strefy występowania zbiorowości polonocentrycznych w świecie	119
2.6. Słownictwo w komunikacji zbiorowości polonocentrycznych	129
2.6.1. Wyrazy polonijne – cechy leksykalne, słowotwórcze i komunikacyjne	129
2.6.2. Formy adaptacji i derywacji w obrębie słownictwa polonijnego . .	135
2.6.3. Typy polonijnych jednostek leksykalnych	148
2.6.3.1. Formacje polonijne	148
2.6.3.2. Wyrazy adaptowane gramatycznie	150
2.6.3.3. Repliki słowotwórcze	151
2.6.3.4. Semantyczne repliki wyrazowe	153
2.6.3.5. Wyrazy o zmienionych własnościach składniowych	154
2.6.3.6. Wyrazy o zmodyfikowanych kategoriach i funkcjach gra- matycznych	154
2.6.3.7. Wyrazy o zniekształconej postaci fonetycznej	155
2.6.3.8. Cytaty (wtręty) wyrazowe	156
2.6.3.9. Frazeologizmy polonijne	157
2.6.3.10. Strukturalne repliki frazeologiczne	158
2.6.3.11. Semantyczne repliki frazeologiczne	158
2.6.3.12. Cytaty (wtręty) frazeologiczne	159
2.7. Sytuacja języka polskiego w świecie – status, rys historii badań i per- spektywy badawcze	160
 Bibliografia (teksty cytowane i przytaczane)	 173

Tytułem przedmowy

Wyrażenie *najnowsze dzieje języka polskiego / najnowsze dzieje polszczyzny* ma dwa znaczenia – ogólne, książkowe i specjalistyczne, terminologiczne.

W znaczeniu 1. ogólnym chodzi o ten wycinek dziejów polszczyzny, który w świadomości jej użytkowników wyodrębnia się niejako w sposób naturalny. Może on być wyznaczony przez jakąś ważną datę lub może być utożsamiany z odcinkiem czasu tradycyjnie uwzględnianym w periodyzacji. W naszym wypadku przyjęcie, że najnowsze dzieje języka polskiego to okres od 1918 r. znajduje podwójną motywację – jest to okres od momentu odzyskania przez państwo polskie niepodległości po 123 latach zaborów i jest to okres obejmujący ostatnie 100-lecie rozwoju polskiej państwowości, polskiej kultury i języka narodowego.

W znaczeniu 2. terminologicznym treść tego wyrażenia nieco się zawęża, ponieważ przez *najnowsze dzieje języka polskiego* rozumie się okres od 1945 r. po współczesność. Do takiego ujęcia przyczyniły się opracowania Stanisława Gajdy, Ireny Bajerowej i Stanisława Dubisz [Gajda 1997, 7; Bajerowa 2003, 158; Dubisz 1995, 85; 2018a, 156; 2019, 40–48], wprowadzające nowe cezury do periodyzacji historii polszczyzny. Trzeba jednak podkreślić, że oba te znaczenia dobrze korespondują ze sobą, dodając także, że część językoznawców jest skłonna zarówno 20-lecie międzywojenne, jak okres wojny i okupacji (1939–1945) uznawać za fazy przełomowe w dziejach polszczyzny, rozpoczynające jej najnowszą historię [por. Kleszczowa 1994; Woźniak 2020a].

100-lecie rozwoju polszczyzny w XX i XXI w. nie zaowocowało próbami ujęć syntetycznych, które można by porównać z edycjami dotyczącymi przełomu wieków czy też innych ważniejszych cezur chronologicznych w najnowszym rozwoju języka polskiego [por. Rieger, Szymczak (red.) 1982; Pisarek (red.), 1999; Dubisz, Gajda (red.) 2001; Gajda (red. nauk.) 2001]. To

stało się główną przyczyną zamysłu o opracowaniu niniejszej publikacji. Jej punktem wyjścia są artykuły opublikowane w latach 2010–2020 [por. Bibliografia]. Na całość publikacji składają się uzupełnienia i rozwinięcia ich treści oraz poszerzenie podjętej problematyki o wątki – moim zdaniem – niezbędne dla uzyskania całokształtu obrazu.

Publikacja składa się z dwóch zasadniczych części, z których pierwsza dotyczy rozwoju polszczyzny w krajowej wspólnocie komunikacyjnej, druga zaś przedstawia zarys tego rozwoju w diasporycznych wspólnotach komunikacyjnych poza granicami kraju.

W tym opracowaniu przeważa perspektywa diachroniczna, prezentuje ono bowiem określony proces historyczny bądź jego rezultaty w polszczyźnie najnowszej. Intencją autora jest, by ta publikacja uzupełniła – w jakimś zakresie – naszą wiedzę o historii języka polskiego i polskiej wspólnoty komunikacyjnej w minionym stuleciu oraz przyczyniła się do wzrostu zainteresowania najnowszymi dziejami polszczyzny.

***

Serdeczne podziękowania składam Paniom Recenzent – Profesor Halinie Karaś i Profesor Urszuli Sokólskiej – za ich pracę, opinie i uwagi, bez których niniejsza publikacja nie mogłaby się ukazać. Za inicjatywę intelektualną, która skłoniła mnie do podjęcia tej pracy, dziękuję Panu Profesorowi Władysławowi T. Mioduncze z nadzieją, że przyczyni się do edycji zamierzonego dzieła wspólnego. Z wdzięcznością pozostaję wobec Bliskich za pierwsze czytania i dyskusje.

Warszawa, wrzesień 2020 r.

Stanisław Dubisz